

O'QITUVCHI FAOLIYATIDA PEDAGOGIK QOBILIYATNING AHAMIYATI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8153728>

Hakimova Marjona Iskandarzoda

O'zbekiston-Finlandiya Pedagogika Instituti talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada o'qituvchi faoliyatida pedagogik qobiliyatning ahamiyati, pedagogik qobiliyat, kreativlik hamda qobiliyat tushunchasi va qobiliyat turlari haqida qisqacha ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar

pedagogik qobiliyat, pedagogik mahorat, qobiliyat, muloqot, ko'nikma, malaka, pedagogik psixologiya.

Аннотация

В данной статье дана краткая информация о значении педагогического мастерства, педагогического мастерства, творчества и понятия умений и видов умений в работе педагога.

Ключевые слова

педагогическая способность, педагогическое мастерство, умение, общение, умение, компетентность, педагогическая психология.

Abstract

This article provides brief information about the importance of pedagogical skills, pedagogical skills, creativity and the concept of skills and types of skills in the work of a teacher.

Key words

pedagogical ability, pedagogical skill, ability, communication, skill, competence, pedagogical psychology.

Har bir mamlakatning iqtisodiy qudrati, ijtimoiy va ma'naviy hayot darajasining yuksalishi ta'lim tizimining raqobatbardoshligi, ilm-fan taraqqiyoti, shuningdek yuksak salohiyatli va bilimli kadrlar bilan belgilanadi. Chunki har bir rivojlangan va taraqqiy etgan mamlakat ortida yuksak bilimli kadrlar va raqobatbardosh pedagoglarning xizmati beqiyosdir. Shu bois ham, barcha kasblar orasida o'qituvchilik kasbi o'zgacha va muhim ijtimoiy ahamiyat kasb etadi. Zero, o'qituvchi yosh avlod qalbining hamda kamolotining me'mori va shu bilan birga yoshlarga ta'lim-tarbiya beruvchi insondir. Bugungi kunda u yoshlarni g'oyaviy-

siyosiy jihatdan chiniqtirib tabiat, jamiyat, ijtimoiy hayot, tafakkur taraqqiyoti qonuniyatlarini o'rgatadi, yoshlarni mehnat faoliyatiga tayyorlab, kasb-hunar sirlarini puxta egallashlarida ko'maklashadi va jamiyat uchun muhim bo'lgan ijtimoiy- iqtisodiy vaziyatlarni hal etadi. Ana shu mas'uliyat o'qituvchidan o'z kasbining mohir ustasi bo'lishni, o'quvchi-yoshlarga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatib, ularning qiziqishi, qobiliyati, iste'dodi, e'tiqodi va amaliy ko'nikmalarini har tomonlama rivojlantirish yo'llarini izlab topish uchun tinmay mehnat qilishlikni va o'z kasbining fidoyisi bo'lishlikni talab etadi. Bu kabi jonkuyarlik uchun o'qituvchi-pedagoglardan puxta pedagogik mahoratni talab etadi.

Pedagogik mahoratga ega bo'lish, o'qituvchi uchun ta'lim-tarbiya samaradorligini ta'minlovchi zamin bo'libgina qolmasdan, ayni vaqtda, uning jamiyatdagi obro' va e'tiborini ham oshiradi, o'quvchilarga nisbatan hurmat yuzaga keladi. O'z davrlarida Abu Nasr Forobiy, Yusuf Xos Hojib, Sa'diy Sheroziy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Alisher Navoiy, Husayn Voiz Koshifiy, Abdulla Avloniy va boshqalar o'qituvchilik kasbi, uning mashaqqatlari, shuningdek, o'qituvchi shaxsida aks etishi zarur bo'lgan sifatlar xususida qimmatli ma'lumotlarni o'z asarlarida qizg'in bayon qilishgan. Yuksak pedagogik mahoratga ega bo'lgan o'qituvchi bolani tushuna olishi, unga nisbatan insonparvar munosabatda bo'lishi, har qanday pedagogik vaziyatni to'g'ri baholashi, yuzaga kelishi ehtimoli bo'lgan ziddiyatlarni o'z vaqtida bartaraf etishi, pedagogik faoliyatda hamisha ilg'orligi, jamiyat taraqqiyoti hamda pedagogik jarayonda o'quvchilar ongiga singdirilayotgan ezgu g'oyalarni hayot bilan bog'lay olishi lozim.

Pedagogik mahorat – yuqori darajadagi pedagogik tafakkur, ta'lim-tarbiya jarayoniga ongli, ijodiy yondashuv, metodik bilimlarni samarali qo'llay olish qobiliyati bo'lib, u doimiy ravishda pedagogik bilimlarni oshirib borish, o'tmish qadriyatlarini, O'rta Osiyo mutafakkirlari ijodiy merosida yoritilgandek asl murabbiylarni tayyorlash to'g'risidagi ma'lumotlar hamda zamonaviy axborot texnologiyalari, zamon yangiliklaridan xabardor bo'lish, ilg'or xorijiy davlatlarning o'qituvchilar tayyorlash texnologiyalarini nazariy jihatdan o'rganish jarayonidan tarkib topadi. Mashhur pedagog-olim A.S. Makarenko shunday degan edi: "Men bir so'zni 15-20 xil ohang bilan va yuz, tovush, gavdamni 20 xil holatda tushira olganimdan so'nggina o'zimni haqiqiy pedagog deb hisobladim." Demak, har bir pedagog ma'lum bir qobiliyat va iste'dod egasi bo'lishi lozim hisoblanadi.

Pedagogik lug'atlarda keltirilishicha pedagogik qobiliyat -pedagogning pedagogik faoliyatga yaroqliligini va shu faoliyat bilan muvafaqqiyatli shug'ullana

olinishi, shuningdek, pedagogik jarayonlarni tashkil etish va boshqara olishni ifodalovchi qobiliyat. [9]

Qobiliyatning o'zi esa- shaxsning individual-psixologik xususiyati bo'lib, muayyan faoliyat yuzasidan layoqati va ishni muvaffaqiyatli amalga oshirish subyektiv shart-sharoitini ifodalovchi individual psixik sifatlar yig'indisidir. Qobiliyatlar individual-psixologik xususiyat bo'lgani sababli, shaxsning boshqa sifatlari va xususiyatlariga, ya'ni aql sifatlariga, xotira va xarakter xususiyatlariga, his-tuyg'ulariga qaramaqarshi qo'yilmaydi, balki ular bilan bir qatorga qo'yilishi kerak. Qobiliyatni inson tug'ma, tabiat in'omi sifatida tayyor holda olmaydi, uni hayotiy faoliyati davomida shakllantiradi.

Amerikalik psixolog Govard Gardner qobiliyatlarni intellektlar to'plami deb atadi va uning yettita jihatini ajratib ko'rsatdi. Biz intellektning ushbu jihatlaridan oltitasini o'qituvchi pedagogik mahoratini takomillashtirish nuqtai nazaridan tahlil qilishimiz mumkin. Psixolog olim Olga Matveeva ushbu jihatlarni psixologik texnologiya bilan kuchaytirib modifikatsiyalaydi (modifikatsiya-lotincha modifio, modus – o'lchov, ko'rinish va facio qilish) va o'qituvchining kasbiy faoliyatida muhim ahamiyat kasb etishini ta'kidlab, quyidagi qobiliyatlarni ko'rsatib o'tadi.

1. *Muloqot qilish (kommunikativ) qobiliyati.* O'qituvchi o'quvchilar bilan dars va darsdan tashqari jarayonlarda, sinfda ijobiy ruhiy iqlim yarata oladi.

2. *Voqealarni oldindan ko'ra olish qobiliyati.* Ushbu qobiliyat turi har bir o'qituvchining sergakligida, o'quvchilarning ruhiyatini, ichki dunyosini ko'ra olishida namoyon bo'ladi. Shunda o'qituvchi kim nimaga qodir ekanligini oldindan bashorat qila oladi.

3. *Eshitish va his qilish qobiliyati.* Bunday qobiliyatga ega bo'lgan insonlar musiqani sevishadi, ohangni yaxshi his qilishadi, eshitgan narsasini xotirada saqlaydi, ayniqsa, she'r va qo'shiqlarni sevib tinglaydi.

4. *Kinestetik (teri-muskul) qobiliyat.* O'qituvchining o'z xatti-harakatlarini muvofiqlashtirish qobiliyati, harakat ohangini his qilgan holda yo'naltiradi, o'zi uchun maishiy qulayliklarni yarata oladi, hayot marhamatlaridan rohatlanishni biladi.

5. *Mantiqiy qobiliyat.* Falsafiy mulohazalar yuritishni, raqamlarni matematikani, murakkab masalalarni hal qilishni sevadi, sababiyat va qobiliyat natijalarini tushunish malakasiga ega, voqelikda asosiylikni ikkinchi darajalisidan ajrata oladi;

6. *Shaxsning ichki qobiliyati.* O'z-o'zini mukammal bilishi, tushunishi va his qilish qobiliyati, erkin shaxsda ichki qobiliyat mukammal rivojlanadi, irodasi

mustahkam, qat'iyatli, har qanday vaziyatda o'z fikr mulohazasini erkin bayon eta oladi.

Qobiliyat bilimdan farq qiladi. Bilim - bu ilmiy mutolaalar natijasidir, qobiliyat esa insonning psixologik va fiziologik tuzilishiga xos bo'lgan xususiyatdir. Qobiliyat bilim olish uchun zaruriy shart-sharoit yaratadi, shu bilan birga, u ma'lum darajada bilim olish mahsulidir. Umumiy va maxsus bilimlarni o'zlashtirish, shuningdek, kasbiy mahoratni egallash jarayonida qobiliyat mukammallashib va rivojlanib boradi.

Qobiliyatga yaqinroq turadigan tushunchalar ko'nikma va malakalardir. Ko'nikmalar - o'qituvchining kasbiy faoliyati jarayonida hosil qilingan tajriba va bilimlar asosida bajariladigan ishning mukammal usuli hisoblanadi. Malakalar - o'qituvchining ongli faoliyatni bajarishi jarayonida hosil qilingan kasbiy intellektual faoliyatning avtomatlashgan komponentlari yig'indisidir.

Ular o'qituvchi kasbiy faoliyati mexanizmining asosini tashkil qiluvchi jarayonlar bo'lib, qobiliyat bilan birgalikda pedagogik mahoratga erishishni ta'minlaydiki, buning natijasida o'qituvchilar kasbiy faoliyatida ulkan yutuqlarni qo'lga kiritadi. Qobiliyatli ammo ko'nikma va malakalarga ega bo'lmagan o'qituvchi ko'p narsaga erisha olmaydi. Qobiliyat ko'nikma va malakalarni chuqur egallashda ma'lum bo'ladi va ro'yobga chiqadi.

Darhaqiqat, qobiliyatli kishining ko'nikma va malakalari ko'p qirrali va mukammallashgan bo'ladi. Ko'nikma va malakalar yetarli bo'lmagan qobiliyatni bir muncha to'ldirishi yoki qobiliyatning kamchiligini tuzatishi mumkin. Ko'nikmalarni umumlashtirib mohirlik ham deb ataydilar. Mohirlik ham qobiliyatning o'zginasidir. Demak, qobiliyat ko'nikma va malakalarning paydo bo'lish jarayonida shakllanadi.

Pedagogikada o'qituvchi qobiliyati - bu imkoniyatdir, uning mohirligi zaruriy darajasi faqatgina o'qitish va tarbiyalash jarayonida takomillashib boradi va yutuqlarga erishishida zamin yaratadi. Tug'ma qobiliyatlar zehn deyiladi. Iqtidor, iste'dod, daholik - insonning ijodiy faoliyati jarayonida erishiladigan qobiliyatlarining rivojlanish bosqichlari hisoblanadi. Qobiliyatlar xarakter kabi, shaxsning faqatgina ma'lum faoliyatidagina mavjud bo'lgan sifatlaridir.

Psixologiyada qobiliyat - insonning kasbiy bilim, ko'nikma va malakalarni qiyinchiliksiz, osonlik bilan mukammal egallashi va biror faoliyat bilan muvaffaqiyatli shug'ullanishiga aytiladi. U o'qituvchining kasbiy faoliyatida ham yorqin namoyon bo'ladi.

Har qanday qobiliyat - shaxsga tegishli bo'lgan murakkab tushunchadir, u faoliyatning talablariga mos xususiyatlar tizimini o'z ichiga qamrab oladi. Har

qanday faoliyat ham murakkab bo'lib, u kishiga turli-tuman talablar qo'yadi. Agar shaxs xususiyatlari tizimi shu talablarga javob bera olsa, kishi faoliyatni muvaffaqiyat bilan amalga oshirishda o'z qobiliyatini ko'rsata oladi, agar xususiyatlaridan qaysi biri rivojlanmagan bo'lsa, shaxs mehnatining muayyan turiga nisbatan kam qobiliyatli, deb xarakterlanadi. Kishining qobiliyati juda katta ijtimoiy va shaxsiy ahamiyatga ega. Qobiliyat yuqori mehnat unumdorligini ta'minlashga, binobarin, ijtimoiy boylikning son va sifat jihatidan tez o'sishiga, jamiyat taraqqiyotiga yordam beradi. Shuning uchun ham bo'lajak o'qituvchilarning zakovati, qobiliyatini ochish hamda ulardan o'z o'rnida foydalanishini o'rganib olishi zarur ekanligi haqidagi masala qat'iy talab qilinadi. O'qituvchining pedagogik mahoratni takomillashtirishida qobiliyat bilim olish va malaka hosil qilishni ta'minlaydi. Ta'kidlash joizki, qobiliyatli o'qituvchiga pedagogik faoliyat va mehnat yengilroq bo'ladi va u kamroq charchaydi, chunki sevimli mehnati unga huzur-halovat bag'ishlaydi.

Pedagogik-psixologiyada o'qituvchi qobiliyatining cheklangan turlari yo'q. Pedagogik qobiliyat turlari fanning, jamiyatning rivojlanishiga qarab ko'payib va o'zgarib turishi mumkin. Falsafada qobiliyat uzoq vaqtgacha o'zgarmas irsiyat nasldan - naslga o'tuvchi jarayon sifatida talqin etilgan. Olimlarning uzoq yillar olib borgan ilmiy-tadqiqotlari va kuzatishlari natijasida pedagogik qobiliyatning quyidagi asosiy sifatleri ajratib ko'rsatilgan:

1. O'z kasbiga muhabbat, o'quvchilarni seva olishi.
2. Mutaxassislik fanini mukammal bilishi, unga qiziqishi.
3. Pedagogik taktga (odob va go'zallikka) ega bo'lish.
4. Bolalar jamoasiga singib keta olish.
5. O'z mehnatiga ijodiy yondashish.
6. Javobgarlikni his etish.
7. Tarbiyaviy bilimlarni egallaganligi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, o'qituvchi turli manbalarni qidirib, o'qib-izlanib, mustaqil ravishda o'z shaxsini va kasbiy faoliyatini oshirib borish uchun ulardan foydalanadi va u doim yangi pedagogik mahoratlardan xabardor bo'lishi kerak. Pedagogik mahoratini takomillashtirish uchun o'qituvchi jahon va milliy miqyosdagi zamonaviy o'qitish metodlari haqida xabardor bo'lishi hamda o'z ustida tinmay ishlashi darkor.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Pedagogik mahorat. Darslik / A. A. Xoliqov; O`zR Oliy va o`rta maxsus ta`lim vazirligi. - T.: «IQTISOD-MOLIYA», 2011, -420 b.
2. Антон Макаренко. Педагогическая поэма. - М.: Педагогика, 1981.
3. Брофи Дж., Гуд. Т. Отношение учителя к ученику. - М., 1974.
4. Pedagogika nazariyasi va tarixi. 1-qism: Pedagogika nazariyasi. (M.X. Toxtaxodjayeva vaboshqalar)-T.: IQTISOD-MOLIYA, 2007-380 b.
5. Раченко И.П. Диагностика развития педагогического творчество учителя. - Пятигорск, 1992. - 196 с.
6. Sulstonova G.A. Pedagogik mahorat. - T.: Nizomiy nomidagi TDPU, 2005.- 149-b.
7. Pedagogik atamalar lug'ati. T: "Fan" 102 b. 208 y.